

Людмила Трачук,

доцент Рівненського державного гуманітарного університету,
канд. іст. наук

Вебліографічні посібники бібліотек як джерела електронного довідково-бібліографічного обслуговування

У статті аналізуються основні етапи підготовки вебліографічних посібників, розглядаються їх різновиди, визначається роль цього важливого довідково-бібліографічного ресурсу у професійній діяльності бібліотекарів, зокрема в обслуговуванні користувачів.

К л ю ч о в і с л о в а: вебліографічний посібник, електронний довідково-бібліографічний апарат, електронне довідково-бібліографічне обслуговування.

In the article the features of preparation of webliographies are examined and their role in maintenance of users is determined.

К e y w o r d s: webliographies, electronic reference-bibliographic tools, electronic reference-bibliographic service.

Актуальним питанням останніх років для бібліотек є використання інформаційних ресурсів Інтернету для задоволення інформаційних запитів своїх користувачів. У зв'язку з цим виникла потреба впорядкування цих ресурсів в межах так званих вебліографічних посібників. У роботі бібліотек виокремився новий напрям діяльності – вебліографія. Сам термін «вебліографія» з'явився ще 1990 р. в американській періодиці, а в українському професійному середовищі він запрацював на початку 2000-х рр. Поряд з «вебліографією» часто живива-

ють терміни «вебографія» [4] та «веб (web) бібліографія» [6]. Досвід створення вебліографічних посібників в українських бібліотеках фахівцями вже описаний [14], тому метою нашого дослідження є визначення особливостей вебліографічних посібників як джерела електронного довідково-бібліографічного обслуговування бібліотеки.

Електронне довідково-бібліографічне обслуговування (ДБО) передбачає використання електронних ресурсів для задоволення разових запитів користувачів. Поняття «електронні ресурси» включає

три аспекти – цифрову форму фіксації інформації; комп'ютерні засоби та програмне забезпечення для відтворення і управління інформацією; електронне середовище для розповсюдження інформації [1].

Для позначення сукупності електронних інформаційних ресурсів, що використовуються при електронному ДБО, вживають поняття «електронний довідково-бібліографічний апарат (ДБА)», «віддалений ДБА», «віртуальний ДБА», «електронна складова традиційного ДБА» [13, с. 25], «навігаційно-пошуковий апарат» [3]. Співвідношення цих термінів ґрунтовно проаналізовано в статті Ю. А. Остапчук [11].

Л. Г. Тараненко на основі аналізу існуючих тлумачень цих понять зробила висновок, що найдоцільнішим буде вживання поняття «електронний ДБА», яке вона розуміє як «інформаційно-пошукову систему, що охоплює електронні бібліографічні, довідкові і повнотекстові ресурси, які використовуються для задоволення бібліографічних і фактографічних потреб користувачів». До двохелементної структури електронного ДБА, на її думку, входять дві підсистеми – електронні ресурси в локальній мережі і на CD-ROM та електронні ресурси віддаленого доступу [13, с. 27].

З розвитком Інтернету та підключенням до нього бібліотек наприкінці 1990-х рр. електронне ДБО з використанням інформаційних ресурсів локальних мереж бібліотек та на CD-ROM почало витіснятися обслуговуванням із застосуванням віддалених інформаційних ресурсів [18]. Існувала думка, що Інтернет у бібліотеці повинен орієнтуватися саме на ДБО, а завдання бібліографів – розкривати ресурсні можливості та інформаційний потенціал глобальної мережі [9, с. 39]. Аналіз українських бібліотечно-бібліографічних ресурсів, їх порівняльну характеристику із зарубіжними, з акцентом на бібліографічну інформацію, розміщену в Інтернеті, вперше зробила Л. Я. Філіпова [15]. Наприкінці 1990-х рр. вона констатувала прорив вітчизняних інформаційних установ у світовий інформаційний простір у ролі споживачів, а не постачальників бібліографічної інформації. У зв'язку з цим дослідниця відзначає важливість освоєння методики її пошуку в ресурсах Інтернету.

Для позначення інформаційних ресурсів Інтернету, що використовуються під час ДБО, В. Степанов схильний вживати термін «віртуальний довідково-бібліографічний апарат» (до речі, це викликало термінологічну дискусію в професійному середовищі). Він витлумачується автором як сукупність довідкових і бібліографічних джерел, що знаходяться за межами бібліотеки і використовуються в режимі віддаленого доступу. До них належать всі бібліогра-

фічні ресурси віддаленого доступу, а також всі джерела глобальних мереж, що містять довідкові відомості будь-якого типу, виду і галузі знань [12]. Тобто, за цим визначенням, будь-які інформаційні ресурси Інтернету є елементами віртуального ДБА.

Л. Г. Тараненко [13, с. 27] для позначення таких ресурсів Інтернету пропонує в структурі електронного довідково-бібліографічного апарату розрізняти: підсистему «електронні ресурси віддаленого доступу», до складу якої входять електронні каталоги (ЕК) бібліотек та інформаційних центрів; довідкові ресурси; різні бази даних (БД); пошукові системи та вебліографічні списки (переліки ресурсів Інтернету); «путівники» [10]; «навігатори» [17, с. 121], представлені на різних сайтах.

Вважаємо, що гіпотетично всі ресурси Інтернету можуть бути джерелом задоволення інформаційних запитів користувачів, однак для бібліотеки важливо виділити ті з них, які будуть «ядром» її ДБА. Тому першим кроком до ефективного використання електронних ресурсів віддаленого доступу є їх відбір і оцінка відповідно до інформаційних запитів користувачів конкретної бібліотеки.

А. Г. Беглік рекомендує використовувати в ДБО такі групи джерел віддаленого доступу: ЕК бібліотек та інших установ-створювачів бібліографічної інформації; універсальні і спеціалізовані пошукові системи, каталоги інтернет-ресурсів; словники, довідники, енциклопедії; БД; спеціалізовані портали; архіви електронних текстів; інформаційні служби пошуку періодичних видань; видавництва та книжкові магазини, що функціонують в Інтернеті; патенти і товарні знаки, стандарти і технічні звіти; статистичну інформацію; інформаційні сервісні служби (бібліотечні і небібліотечні) [2]. Для швидкого знаходження такі ресурси мають бути відповідно впорядковані та структуровані. Зробити це можна в межах вебліографічного посібника, основним призначенням якого буде допомога бібліотекарям у професійній діяльності.

Скористатися такими відібраними і впорядкованими відповідно до інформаційних потреб користувачів інформаційними ресурсами Інтернету можуть не тільки бібліотекарі, але й читачі, які часто здійснюють пошук інформації за допомогою інформаційно-пошукових систем. Проблеми вдосконалення пошуку інформації в Інтернеті постійно обговорюються дослідниками, а практики розробляють нові механізми пошуку.

Інформаційно-пошукові системи Інтернету побудовані на машинно-орієнтованому способі пошуку інформації, що не завжди гарантує ефектив-

ний семантичний пошук. На цьому фоні надзвичайну цінність мають професійно відібрані і систематизовані вебліографічні посібники, створені бібліотекарями, що ґрунтовно досліджують галузь чи тему, з якої відбирають ресурси Інтернету і аналізують їх з точки зору відповідності темі, проблемі, галузі. Професійний потенціал бібліотечних працівників використовується за кордоном при розробленні нових програм, орієнтованих на семантичний пошук. Наприклад, проект семантичного пошуку «Хакія» (<http://www.hakia.com>) орієнтується на якість сайтів, а не на їх популярність у користувачів. Якісні результати пошуку повинні відповідати трьом критеріям одночасно:

- вони надходять з вебсайтів, що заслуговують на довіру і рекомендовані бібліотекарями;
- містять найсвіжішу наявну інформацію;
- є абсолютно релевантними запиту [5].

Вебліографічні посібники, створені в бібліотеках, слугують своєрідним шлюзом достовірної інформації з мережі Інтернет, що забезпечує предметний доступ до неї. Вони можуть існувати як у електронній, так і в друкованій формі. Дослідники акцентують увагу на оціночному характері вебліографічних посібників, у яких оцінка здійснюється шляхом відбору ресурсів та їх анотування.

За підходом до бібліографування вебліографічні посібники подібні до покажчиків звичайних друкованих документів [20]. Створення вебліографічних посібників відбувається упродовж кількох етапів. На першому етапі здійснюється вибір теми: вона повинна відповідати інформаційним потребам користувачів бібліотеки і бути якомога конкретнішою, адже вузькі теми більш конкурентоздатні на інформаційному ринку. Другий етап – це пошук інформації з вибраної теми в Інтернеті. Для збільшення повноти і точності знайденої в процесі пошуку інформації потрібно чітко визначати критерії пошуку. Третій етап – перегляд результатів пошуку та їх відбір до вебліографічного посібника. При цьому необхідно виробити чіткі підходи до оцінки інтернет-ресурсів для їх відображення у вебліографічному посібнику. Четвертий етап – створення характеристик інтернет-ресурсів, котрі, як правило, містять назву ресурсу, його вебадресу, анотацію. Часто на сайтах з'являються або зникають певні документи, тому доцільно, крім загальної характеристики, подати інформацію про розділи, рубрики ресурсу, як це, наприклад, зроблено у вебліографічному посібнику на допомогу навчальному процесу «История Украины» [7]. П'ятий етап – групування інтернет-ресурсів, яке здійснюється відповідно до цільового та читацького призначення веб-

ліографічного посібника і переважно за тематикою.

Бібліотека несе відповідальність за точність наведеної в посібниках інформації, тому обов'язково встановлюються і вказуються терміни перевірки і оновлення інформації в них. Регулярному оновленню підлягають також анотації до інтернет-ресурсів.

Окремим бібліотекам важко самостійно підтримувати вебліографічні посібники в актуальному режимі, тому останнім часом вони об'єднуються для вирішення таких завдань. Наприклад, Національна бібліотека України для дітей стала засновником корпоративного проекту зі створення рекомендаційного вебліографічного посібника «Кращі інтернет-ресурси від Української асоціації працівників бібліотек для дітей». У проекті беруть участь 11 бібліотек України. Кожна з них формує списки (з 2–3 тем) значущої інформації українського й російського сегментів Інтернету, адресованої дітям і організаторам дитячого читання. Вебліографічний посібник відображає 24 теми з різних галузей знань: «Природа», «Техніка», «Здоров'я», «Історія», «Держава й право», «Мистецтво», «Література й фольклор», «Мови світу», «Міфологія й релігії світу», «Хобі й дозвілля», «Етика», «Спорт», «Комп'ютери й Інтернет», «Енциклопедії й довідники», «Країни й континенти», «Науки», «Професії й профорієнтація». В окремий блок згруповані ресурси, адресовані педагогам і батькам – «Законодавчі матеріали з питань охорони материнства й дитинства», «Здоров'я дитини», «Дитяча психологія й виховання», «Діти з особливими потребами», «Учителю-предметнику», «Позакласна й позашкільна робота», «Читання (дитяче й сімейне)». Критерії відбору інформації такі: інтернет-ресурси повинні містити достовірну інформацію, викладену у доступній для дитячої аудиторії формі; кожний розділ може містити не більше 20 найцікавіших матеріалів. В анотації до кожного ресурсу розкривається зміст, вікова належність, мова [8].

Для підвищення відповідальності працівників за ресурси, які вони формують, бібліотеки іноді вказують на сайті інформацію про відповідальних за складання вебліографічного посібника. Наприклад, на сайті Централізованої міської бібліотечної системи м. Тюмені (Російська Федерація) повідомляється, що відбір рекомендованих інтернет-ресурсів здійснює спеціальний працівник – вебліограф [16].

Коло результатів вебліографічної діяльності постійно розширюється. Крім вебліографічних посібників, які виникли, щоб допомогти довідково-бібліографічному обслуговуванню користувачів, з'являються вебліографічні огляди, вебліографічні уроки, адресовані безпосередньо користувачам Інтернету.

За кордоном сьогодні розвивається метавебліографія, тобто інформування про наявні вебліографічні посібники. Її виникненню передувало дослідження, під час якого було зібрано інформацію про 675 вебліографічних посібників. Виявилося, що найбільше їх створено з гуманітарних наук (59 %). Отримані результати наштовхнули дослідників на ідею підготувати предметно-орієнтований метавебліографічний ресурс, залучаючи галузевих спеціалістів, для кращого орієнтування у вебліографічних посібниках саме з гуманітарних наук [19].

Отже, вебліографічні посібники – це особливий вид бібліографічних посібників, що вирізняється об'єктом відображення. Вони є важливим довідково-бібліографічним ресурсом для бібліотекарів та користувачів. З одного боку, вебліографічні посібники є частиною довідково-бібліографічного апарату бібліотеки і відіграють значну роль в електронному ДБО, з другого – сприяють підвищенню інформаційної культури і самообслуговуванню користувачів Інтернету. А їх створення – вебліографія – це особливий напрям (вид) бібліографії як галузі діяльності. Вебліографічна діяльність бібліотек з кожним роком набуває нових рис, дедалі різноманітнішими стають її результати, зокрема з'являються корпоративні вебліографічні проекти.

Список використаної літератури

1. Антоненко І. Електронні ресурси як об'єкт каталогізації: історія питання, термінологія, форматне забезпечення / І. Антоненко, О. Баркова // Бібл. вісн. – 2004. – № 2. – С. 11–22.
2. Беглик А. Г. Справочный потенциал сети World Wide Web: критерии отбора ресурсов для использования в СБО [Электронный ресурс] // Информационно-библиографическое обслуживание : история и соврем. состояние : сб. ст. – СПб, 2003. – Вып. 1. – С. 156–170. – Режим доступа: <http://vss.nlr.ru/publications/beglik1.html> (10.05.2011).
3. Берестова Т. Ф. Поисковые инструменты библиотеки / Т. Ф. Берестова // Библиография. – 2006. – № 6. – С. 18–30.
4. Вебографія корисних математичних Інтернет-ресурсів / уклад. В. В. Пікалова // Кафедра інформатики Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – Режим доступа : <http://kafinfo.org.ua> (10.05.2011).
5. В поисках семантики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://in-search-of-semantics.blogspot.com/2010/04/blog-post_1441.html (10.05.2011).
6. Жарких М. І. Web-бібліографія старої України 1240 – 1800 pp. / М. І. Жарких // Мислене древо. – Режим доступа : www.myslenedrevo.com.ua/studies/bsu/index.html (10.05.2011).
7. История Украины [Электронный ресурс] : в помощь учебному процессу. – Режим доступа : <http://www.niklib.com/resource/archives/historyRu.doc> (10.05.2011).

8. Корпоративные проекты библиотек Украины для детей [Электронный ресурс] / Национальна бібліотека України для дітей. – Режим доступа : <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5590> (10.05.2011).

9. Майстрович Т. В. Каталоги, книги, базы, библиографы... / Т. В. Майстрович // Мир библиогр. – 1999. – № 1. – С. 38–42.

10. Мангутова С. Д. От традиционных указателей к интернет-ориентированным поисковым системам: электронный путеводитель по библиографическим источникам (по результатам пилотного проекта РНБ) / С. Д. Мангутова // EVA 2003 : [материалы конф.], Москва, 1–5 дек. 2003 г. – Режим доступа : <http://vss.nlr.ru/publications/mangutova.html> (10.05.2011).

11. Остапчук Ю. Визначення понять «віртуальний довідково-бібліографічний апарат» і «електронний довідково-бібліографічний апарат» бібліотеки / Ю. Остапчук // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – Вип. 27. – С. 200–208.

12. Степанов В. К. Виртуальный СБА : проблемы внедрения и использования в библиотеках [Электронный ресурс] / В. К. Степанов. – Режим доступа : http://www.vadimstepanov.ru/f_texts/virt_bib.htm (10.05.2011).

13. Тараненко Л. Г. Моделирование электронного справочно-библиографического аппарата универсальных научных библиотек / Л. Г. Тараненко // Библиосфера. – 2006. – № 1. – С. 25–28.

14. Трачук Л. Вебліографічні ресурси українських бібліотек / Л. Трачук // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 3. – С. 31–34.

15. Філіпова Л. Я. Бібліографічні системи України в інформаційному комп'ютерному середовищі: теорія, організація, технологія : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 07.00.08 / Л. Я. Філіпова. – Х., 1999. – 34 с.

16. Читательский клуб [Электронный ресурс] // Централизованная городская библиотечная система [г. Тюмени]. – Режим доступа : http://www.citylib-tyumen.ru/for_readers (10.05.2011).

17. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г. В. Шемаєва. – Х. : Харк. держ. акад. культури, 2008. – 288 с.

18. Шрайберг Я. Л. Библиотеки и информационные технологии: десять лет спустя. Ежегодный пленарный доклад Международной конференции «Крым», 2003 год [Электронный ресурс] / Я. Л. Шрайберг. – Режим доступа : <http://ellib.gpntb.ru/index.php?doc=Plenam&dir=4&art=3> (10.05.2011).

19. Alimohammadi D. Designing subject-oriented Meta-webliographies: a feasibility study [Electronic resource]. – URL : <http://www.webology.ir/2004/v1n1/a2.html> (10.05.2011).

20. Alimohammadi D. Designing Webliographies in an Effective and Simple Manner : A Step by Step Process [Electronic resource] / D. Alimohammadi // Webology. – 2004. – Vol. 1, N 1. – URL : <http://www.webology.ir/2004/v1n1/a2.html> (10.05.2011).